Cinema sota les bombes (I)

Juli Ochoa. Centre d'Estudis Santjustencs

Immersos en la magna tragèdia col·lectiva de la guerra, l'assistència de la ciutadania als espectacles cinematogràfics, més que una simple distracció, va ser en el fons un gens menyspreable factor de cohesió social i de transmissió de valors. Alhora, també va suposar una forma d'evasió, encara que momentània, d'aquella realitat hostil i precària que els envoltava. La major part de les pel·lícules que es van poder veure durant la Guerra Civil van ser les procedents de Hollywood, que van suposar un 60 % del total, al costat de les de producció pròpia dins del bàndol republicà, que van representar un 30 %, tenint les pel·lícules d'altres procedències una presència merament testimonial. A Sant Just, la sala de cinema de l'Ateneu va funcionar regularment durant pràcticament tota la guerra.

Sant Just: Un poble de la rereguarda republicana

Situem-nos a Sant Just Desvern, en ple cap de setmana. Concretament, és el vespre del dissabte 8 de setembre de 1938. La terrible guerra que havia començat dos anys, un mes i vint dies abans, estava colpejant despietadament les nostres terres. Ja feia tres mesos que es combatia amb gran duresa a l'Ebre, i es notava que els nostres, els defensors de la República, anaven perdent.

Barcelona, gran capital de la rereguarda des de l'inici de la guerra, sobrevivia com podia als constants bombardeigs dels avions italians al servei de l'enemic feixista. De moment Sant Just se n'havia escapat, potser per no haver-hi al poble cap objectiu bèl·lic... De tota manera, l'amenaça sempre planava, i per tal motiu no feia gaire que s'havia acabat de bastir un refugi antiaeri, entre l'Ateneu i les Escoles, en el qual molts santjustencs s'hi aplegaven tan bon punt se sentia la propera sirena d'alarma de Can Corrons, a Sant Feliu. Els aliments estaven racionats i es passava fam.

Les sessions de cinema de l'Ateneu

No obstant aquella certament desoladora situació, els santjustencs feien tot el possible per atenuar aquella angoixa, procurant no renunciar a les petites coses que havien estat els seus lleures abans d'esclatar aquella guerra. Una d'elles era, sens dubte, el cine, un espectacle que gaudia del favor de molts santjustencs, que regularment assistien a les projeccions que de manera regular es feien a la sala de l'Ateneu.

Tot i que en aquell moment les entrades encara estaven gravades amb un petit suplement per tal de subvenir les despeses de construcció del recentment acabat refugi antiaeri, el seu cost estava a l'abast de les butxaques santjustenques, ja que els seus preus eren:

Preferència:
1,80 pessetes + 1 pesseta d'impost = 2,80 pessetes

Pati:
1,70 pessetes + 1 pesseta d'impost = 2,70 pessetes

Mainada:
0,55 pessetes (exemptes d'impost)

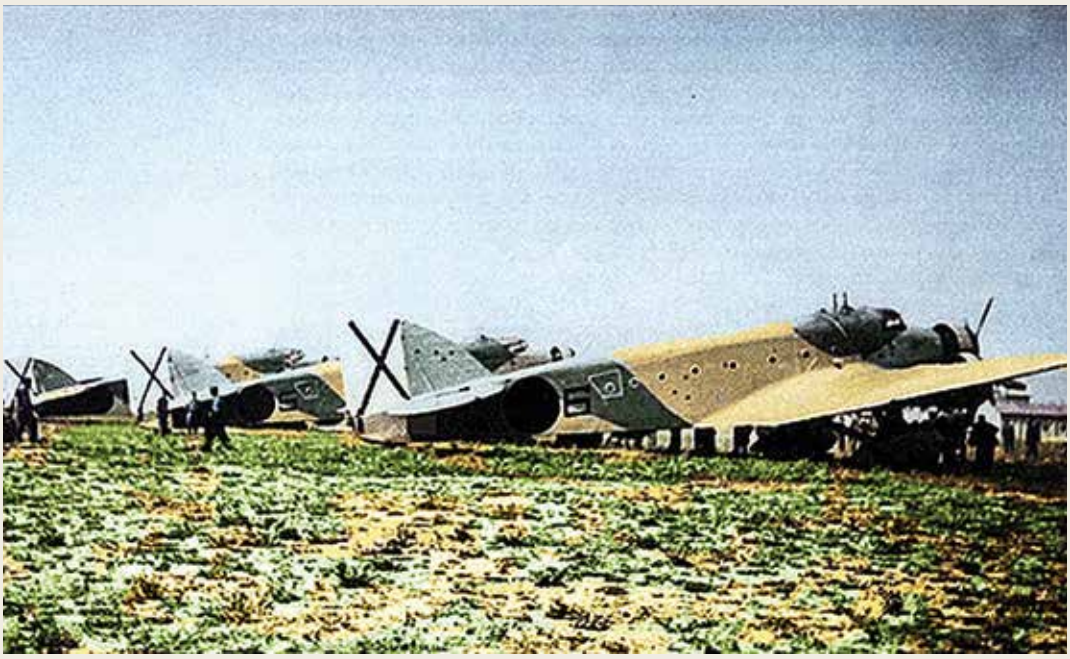

Aeròdrom de Son Sant Joan: Una esquadreta d'avions italians Savoia Marchetti SM.81 preparats per iniciar una de les seves habituals missions de bombardeig sobre la rereguarda republicana

Anvers i revers del programa de la sala de cine de l'Ateneu corresponent al cap de setmana del 8 i 9 d'octubre de 1938

Sobre aquest impost, ja llavors innecessari per haver-se acabat les obres del refugi, en Just Vidal, president de l'Ateneu, reclamaria un parell de setmanes més tard a l'alcalde Alfred Arís que la Junta Local de Defensa Passiva deixés de percebre'l. La resposta de l'Ajuntament va ser substituir aquella taxa per una altra, tot i que la nova seria inferior, de només 50 cèntims, i aniria destinada a la Comissió d'Assistència Social.

La sessió del 8 i 9 d'octubre de 1938

Per a aquell cap de setmana, i com era habitual, estava anunciada una sessió doble que tots pressuposaven que hauria de ser ben bona, especialment pel que fa a la segona de les pel·lícules programades.

La primera, la que normalment acostumava a tenir menor interès, es deia "Huérfanos del Destino", i era protagonitzada per Eleanore Whitney, Tom Keene i Dickie Moore. Era tot un drama que ens descrivia l'odissea d'un noi, anomenat Timothy. Acompanyat per la seva germana, fugien plegats d'un orfenat a causa dels maltractaments que re-bien i acabaven anant a parar a una granja, el propietari de la qual també els sotmetia a un tracte igualment dur. Tot un drama!

La segona de les pel·lícules que es projectarien en aquella sessió era la que tots estaven esperant: Es deia "La Indómita", i el paper de protagonista anava a càrrec de la famosíssima Jean Harlow, aquella temperamental i espectacular actriu de cabells de color ros-platí, a la qual donaven la rèplica els també famosos actors William Powell i Franchot Tone. Com podeu veure, tots tres artistes eren de primera línia. A més, la trama argumental prometia ser força interessant. Tractava del ja clàssic triangle amorós, aquesta vegada entre una artista de Broadway, el seu agent i un milionari que també la volia, fins al punt d'arribar a llogar el teatre sencer perquè ella només cantés per a ell...

Tot un espectacle de música, passions i ambients luxosos que permetria als espectadors evadir-se per una estona de la crua realitat d'aquella guerra que els envoltava. Mentre a la pantalla l'espectacular Jean Harlow interpretava "Reckless", el principal tema musical d'aquella pel·lícula, poc podien pensar els confiats santjustencs que de l'altra banda del mar ja havien partit els avions enemics que els farien sentir en pròpia carn tota la duresa desfermada de la seva violència bèl·lica...<

(Continuarà en el proper número)

Cinema sota les bombes (i II)

Juli Ochoa. Centre d'Estudis Santjustencs

A la primera part d'aquest relat vèiem com, immersos en la magna tragèdia col·lectiva de la guerra, l'assistència de la ciutadania als espectacles cinematogràfics, més que una simple distracció, era en el fons un factor de cohesió social i de transmissió de valors. Alhora, era també una forma d'evasió, encara que momentània, d'aquella realitat hostil i precària que els envoltava. I acabàvem apuntant que mentre els confiats santjustencs estaven gaudint plàcidament d'aquell espectacle, sobre ells planava una sinistra amenaça, fredament planejada des de l'altra banda del mar.

Una sinistra amenaça

Al mateix temps que, a la sala de l'Ateneu, la rossa platí Jean Harlow delectava els santjustencs que havien anat a gaudir d'aquella pel·lícula, a l'altra banda del mar, a la mallorquina base aèria de Son Sant Joan, rebatejada com a "Aeroporto Luigi Nerieri", el general italià Adriano Monti donava ordres. Manava als capitans Aldo Quarantotti i Pietro Gioia, caps d'esquadreta del *XXVº Gruppo de Bombardamento Notturno "Pipistrelli delle Baleari"* format per aparells Savoia-Marchetti SM.81, una nova missió que seria duta a terme per les tripulacions dels elements de les esquadretes 251 i 252 que aquell dia no haguessin participat en cap altra operació. Es bombardejaria Barcelona una vegada més, començant a fer-ho per Sant Pere Màrtir i acabant al port, des d'on tornarien a la seva base. Cada un dels aparells designats seria carregat aquest cop amb cinquanta-sis bombes més aviat petites, del tipus Mina de 15 quilograms.

Tocat per les defenses antiaèries barcelonines, l'avió deixa caure la seva sinistra càrrega sobre Sant Just Desvern

Lluita al cel

Iniciat el bombardeig, les esquadretes agressores van trobar una fèrria defensa, tant per part de la Defensa Antiaèria (DECA) barcelonina com d'un valerós aparell de caça nocturna republicà que els va fer front.

Fruit d'aquella ferma reacció de defensa, un dels avions atacants, l'aparell "7 negre" de la 252a esquadreta va ser tocat. La seva tripulació estava formada pels sotstinents "Tronco" i "Viottosi", el sergent major "Brunelleschi" i els aviadors "Zucca", "Carfa" i "Bono" (tots noms de guerra). L'aparell va rebre dos impactes que el van obligar a abandonar la formació i, tot perdent progressivament velocitat i alçada, emprengué el camí de tornada cap a Mallorca, anant a cercar el mateix punt per on poc abans havia arribat.

L'atac de l'avió solitari

Tocat en el moment en què les esquadretes atacants havien sobrevolat les instal·lacions republicanes de Sant Pere Màrtir, bombardejant-les, el camí de retorn d'aquell avió despenjat de la formació seguiria una ruta que en principi no estava prevista i que li suposaria haver de sobrevolar la localitat de Sant Just Desvern.

La càrrega de bombes que encara duia constituïa un doble perill: d'una banda, el pes dels projectils era un llast innecessari, especialment ara que tenia problemes al motor. De l'altra, el fet d'haver d'aterrar avariat i carregat d'explosius, hauria estat una operació extremadament arriscada. La millor solució consistia a desfer-se'n com més aviat millor

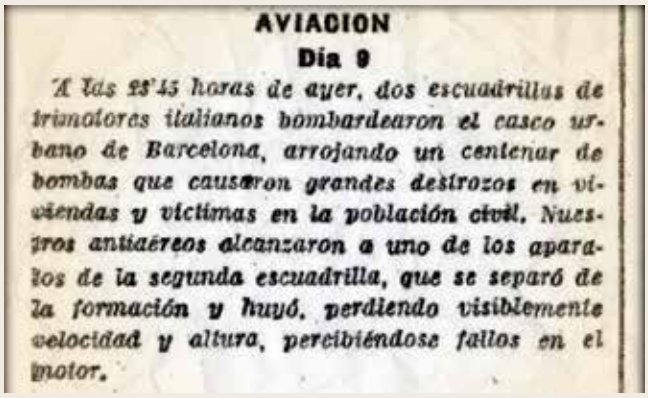

AVIACION

Día 9

A las 23'45 horas de ayer, dos escuadrillas de trimotores italianos bombardearon el casco urbano de Barcelona, arrojando un centenar de bombas que causaron grandes destrozos en viviendas y víctimas en la población civil. Nuestros antiaéreos alcanzaron a uno de los aparatos de la segunda escuadrilla, que se separó de la formación y huyó, perdiendo visiblemente velocidad y altura, percibiéndose fallos en el motor.

Dies després, el diari La Vanguardia publicava la notícia d'aquell atac, tot fent esment de l'aparell que havia estat tocat i que, en fugir, va ser el causant del bombardeig sobre Sant Just

d'aquells incòmodes projectils. I és per aquest motiu que aquella nit es va bombardejar el nostre poble!!!

Els santjustencs sota les bombes

El bombardeig havia començat a les 23:45 hora local, tot just quan al cinema de l'Ateneu estaven a punt d'acabar la sessió. Els assistents, que havien acabat de veure els darrers crèdits de la pel·lícula, van córrer a protegir-se dins d'aquell refugi que tenien allà mateix, a tocar.

Pilar Farigola Ràfols, que llavors tenia 21 anys, recordava haver entrat dins del refugi, juntament amb la seva amiga Elisa Roca, i que ho van fer entrant per la boca de l'Ateneu. Fidel Poll Ribas, fill del llavors cafeter de l'Ateneu, i que aleshores tenia deu anys, recordava haver vist, en sortir del refugi, com els vidres de l'edifici d'aquella entitat s'havien trencat per efecte de les explosions de les bombes caigudes sobre el poble. I també recordava com la roba que tenien estesa al pati del roure de l'Ateneu havia quedat tota entortolligada en els filferros, pels efectes del buf i contrabuf d'aquelles explosions.

Sis bombes van caure damunt del nostre poble, totes elles al sector de la carretera. Dues no van arribar a explotar, i afortunadament cap d'elles va causar víctimes mortals. Només es va haver de lamentar la destrucció d'algunes cases, com les de les famílies Masclans, Martínez i Guixonis, o els greus desperfectes soferts per algunes altres, així com les ferides de diversa consideració d'alguns dels veïns afectats per aquell absurd i cruel atac.

L'endemà no hi va haver cine

No hi ha cap constància que l'endemà, amb l'enrenou causat pel bombardeig, tinguessin lloc les projeccions cinematogràfiques anunciades. Les dues pel·lícules llogades per a aquell cap de setmana es van tornar a la distribuïdora, sense haver-les pogut aprofitar com s'havia volgut. Amb el poble completament de cap per avall, la gent estava per a altres coses!

La guerra, aquella terrible guerra, encara continuaria alguns mesos més. A Sant Just acabaria la tarda del 26 de gener de 1939, quan les avantguardes feixistes van entrar al nostre poble, fent-ho també l'endemà a Barcelona, després d'haver vençut un darrer focus de resistència republicà al pont d'Esplugues.<

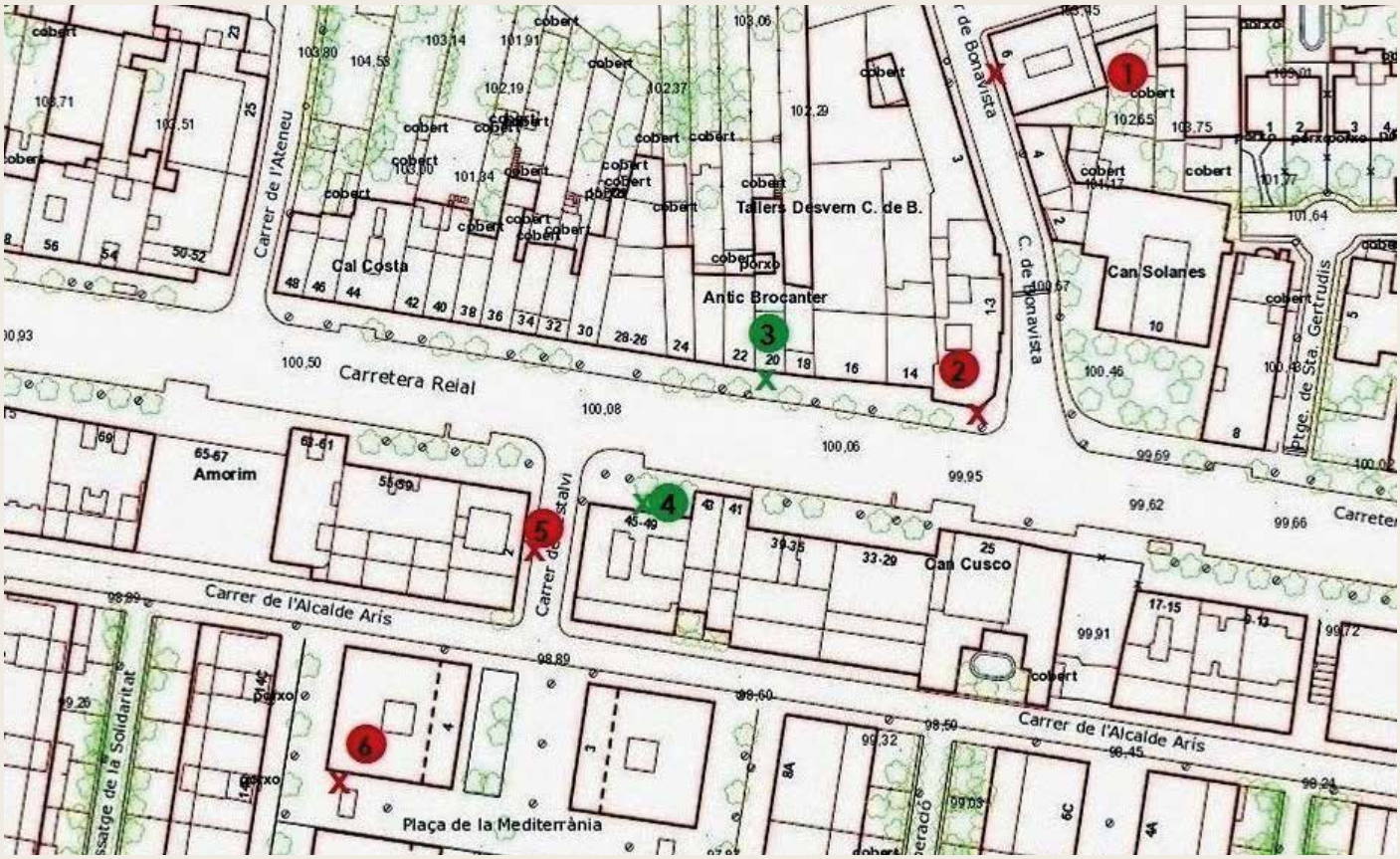

El bombardeig, situat sobre un plànol actual. En vermell les bombes que van esclatar. En verd les que no ho van arribar a fer. Bombes caigudes: Can Gaig (1), Can Masclans (2), Can Bosch-Dagà (3) Can Canals (4), Cal Manco i Cal Guixonis (5) i Cal Monjo (6). Les "X" indiquen els punts on l'any 2019 es van col·locar rajoles commemoratives d'aquell fet